

Fordít, szerkeszt, tanít

A Napút interjúja Kjoszeva Szvetlával

– Évtizedek óta él Magyarországon. Diplomásan érkezett, történészként. Itt azonban mintha más irányban teljesedett volna ki kultúraszervező ereje. Mik a stációk? Mire büszke? Mi a sajátos?

– Történelmet végeztem a Szófiai Egyetemen, de az irodalom mindig is a nagy szerelmem volt. Írogattam is, de ezt minden diák megteszi. Hanem azt a mohóságot, amellyel olvastam... olvastam bolgárul, franciául, oroszul – mert nem minden volt hozzáférhető bolgár nyelven. Néha az egyetemi vizsgáinkra is csak orosz nyelvű tankönyv jutott. Amikor felvételiztem, nagybátyám, aki történész volt és nagy befolyással volt rám, azt mondta, ha valaki írni szeretne, akkor tanuljon inkább egy szakmát, ez kitágítja a világát, az írást meg úgysem lehet iskolában elsajátítani.

Magyarországon először tizenhárom évig tanárként dolgoztam a budapesti Hriszto Botev Bolgár Iskolában, történelmet és filozófiát tanítottam. Imádtam a munkámat, függetlenül attól, hogy előtte sose vágytam tanári pályára. De ez az iskola annyira különleges volt, megmozgatta a fantáziámat. Kis osztályok, családias hangulat, a nagyok segítik a kicsiket, ismersz minden gyereket az óvodától az érettségiig, a szülőket és az egész családot. Semmi a nagy iskola arctalanságából, itt mindenki egyén volt. Sajnos nem úgy történt, ahogy képzeltük, a bolgár oktatási minisztérium távvezérlése nem bizonyult célravezetőnek (és most nagyon elegánsan fejeztem ki magam). Így még 1997-ben megváltam az iskolától. Ez egy nagy keresztút volt számomra, tele ismeretlennel – másképp kellett megfogalmaznom a helyemet, mert minden megváltozott az életemben. Nagyon nehéz időszak volt, de a legelején már éreztem azt a hihetetlenül nagy szabadságot, amikor az ember maga szervezi a napját és a feladatait, olyan munkákat vállal és végez, amelyeket szeret, és amelyekért tud lelkesedni.

Közben részt vettem az 1991-ben alakult Haemus folyóirat szerkesztésében, 1996-ban már felelős szerkesztője voltam, 2001-től pedig főszerkesztő. Szerkeszteni kezdtem az 1998-ban alakult bolgár nyelvű rádióadást a Magyar Rádiónál, kicsivel később a Rondó nemzetiségi magazinnál is készítettem a bolgár anyagokat az MTV számára. Ezek nagy kihívások voltak, néha az volt az érzésem, hogy lesz, ami lesz alapon fejest ugrottam. Úgy mentem a rádió stúdiójába, hogy – kis túlzással – közelebről mikrofont sem láttam, hasonló volt a helyzet a tévénél is. Kellott az a néhány év, amíg 2004-ben megkaptam az MR nivódíját, a VI. nemzetiségi filmszemlén, 2006-ban pedig egy különdíjat.

Nagy szerelmem persze a Haemus bolgár–magyar társadalmi és kulturális folyóirat, amely az idén húszéves. Vele együtt nőtem fel ebben a szakmában, elérve már az igazi érett kort. A Haemus számomra jó iskola, nagyon sok alkotóval megismerkedtem, értékes kapcsolatokat teremtettem különleges emberekkel, ami nemcsak szakmai tapasztalat, hanem életajándék számomra. Tudom, hogy a Haemus ismertsége Magyarországon messze nem olyan, hogy

végig teljesítse a kultúra közvetítő misszióját, de lépésről lépésre teszi a dolgát. Nem hallgathatom el azt az óriási áldozatot, amit a bolgár közösség hoz érte, amely elég érett ahhoz, hogy egy ilyen színvonalas folyóirattal képviseltesse magát a hazai kulturális palettán.

És közben szüntelenül fordítottam magyar irodalmat: Bodor Ádám, Esterházy Péter, Kertész Imre, Nádas Péter, Krasznahorkai László, Mészöly Miklós, Kukorelly Endre, Rakovszky Zsuzsa, Füst Milán – és itt csak azokat említem, akik külön kötetben jelentek meg. Noha az első fordításaim még a nyolcvanas évek elején jelentek meg a bolgár irodalmi sajtóban, tulajdonképpen a magyarországi letelepedésem után (1984) tanultam igazán magyarul.

Talán hihetetlen szerencsém volt, vagy pont valami hézagot kellett betölteni, vagy épp arra az időre estek az első próbálkozásaim, amikor hirtelen felpezsdült a bolgár irodalmi sajtó világa, de az első pillanattól kezdve nagy érdeklődéssel fogadták a fordításaimat. Nyitott kapukat döngettem. Sokan segítettek, köztük voltak régi barátaim, de olyanok is, akikkel a munka hozott össze.

– *Van hozzá összehasonlítási alapom, nyugodt lélekkel mondhatom, műfordítói munkássága értékteremtő magas szint, nem statisztikanövelő tény. Hogyan indult, hol tart most; mi volt műtolmácsolói cellavilágában a (közvetett) jutalom?*

– Azt is mondhatom, hogy véletlen volt, hogy fordítani kezdtem, mert erre sem készültem igazán. Amikor a magyar nyelvet kezdtem tanulni a nyolcvanas évek elején, egy hihetetlenül új világ tárult ki előttem. Ezt annyira szerettem volna megosztani bulgáriai barátaimmal, hogy először is nekik kezdtem fordítani. És amikor ezeket olvastuk és beszélgettünk róla, természetesen arra gondoltunk, hogy jó lenne, ha mások is látnák. Így kerültek ezek a fordítások irodalmi mellékletekbe, újságokban. Egy pályázatot is hirdettek fiatal fordítóknak, amelyen rögtön díjazták is az egyik fordításomat. Csak pozitív visszajelzéseket kaptam. Nem volt megállás.

Teljesen más olvasni és fordítani egy könyvet. A fordító olyan mélyen képes belenézni a szövegbe, hogy néha kínosan érzem magam a szerzővel szemben – mintha valami olyan titkot fejtettem volna meg, amit ő azért mégsem szeretett volna elárulni. Néha adott szöveg hónapokig tart a függőségében, az is előfordul, hogy életem fontos döntéseit a könyv hatására hozom meg. Ezért is nagyon ügyelek rá, hogy mit fordítok.

Egy ilyen mély megközelítés mindig új világot nyit meg előttem. Egyrészt úgy, hogy mélyen belemerülök a szerző nyelv- és gondolkodásvilágába, ami mindig egy sajátos kozmosz. Másrészt minden újabb réteg, régió, korosztály, illetve irányzat, világfelfogás, esztétikum, amivel találkozom, rendkívül izgalmas számomra. Meg vagyok győződve arról, hogy az ember csak úgy ismerheti meg saját magát, ha másokkal összehasonlítja világát, amelyben él. Minden újabb könyv számomra egy lépés a mélyebb önismeret felé. Nem csupán munkaként fogom fel a fordításaimat, számomra ezek fontos stációi az önismeretnek.

– *Nagy Lászlót annyira ihletett, nyelverteremtő pontossággal szerintem senki más nem szólaltatta meg bolgáruul. Költő lett általa: kezdett verset írni a versfordítás felszabadító rabságában, vagy rejtett költő volt, aki „terepére s szerepére talált” magyar költők bolgárra ültetése során?*

– Erre sosem gondoltam. Nagy László fordítása nagy élmény volt számomra. Nagy kultusza van Bulgáriában, és azt, hogy fordíthattam verseit, a nagy bolgár költő mellett, egyfajta inicializálásként, a költők családjába való befogadásként értelmeztem. Ugyanakkor rögtön felismertem annak óriási előnyét, hogy nem nyersből fordítok, hogy át tudom érezni az eredeti hangulatot, a vágy lüktetését, a szöveg zenéjét. Én ezt a fordítási feladatot valahogy mindig nagyobbnak és komolyabbnak éreztem, mint a saját költeményeim publikálását. Pedig soha nem volt rossz élményem a verseimmel kapcsolatban – közölték is, kértek is tőlem, meg is jelent egy gyönyörű szép kötetem Roszen Ruszev grafikáival.

Nem tudom, lehet-e következtetni egy ilyen (a kérdésben felvetett) hatásra. Kétségtelen, hogy az a képi és szóvilág, amit egy vers fordítása megindít, sokban befolyásolhatja saját szerzeményeimet is. De talán az is, hogy fordítás közben én nagyon sokat olvasok bolgáruul – igyekszem hasonló hangulatú vagy témájú műveket megismerni, amelyek jó hatással lehetnek a munkámra. Ha hatásokat keresek a saját verseimre, azok eleinte inkább bolgár költők voltak.

Talán nem maradt következmény nélkül az sem, hogy egy másik országban élek, ami feszítettebb lelki állapotot idéz elő, és ez talán elősegíti azokat a gondolatokat és képeket, amelyekből a vers születik. Van bennem egy nagy magányosság, amelyet nem lehet csak munkával elfojtani. Inkább azt mondanám, hogy a versek fordítása némileg háttérbe szorította a saját verseimet, mert fordítás közben majdnem ugyanazt teszi az ember, ugyanazzal az élvezettel, de kicsit lustábban... Ez persze csak tréfa. Ritkán írok verset mostanában. Mondhatom, hogy nincs időm, vagy más okokat is felsorolhatnék, de ez nem magyaráz meg semmit.

– *Azt olvasom egy napilapban, hogy bealkonyulhat a nemzetiségi iskoláknak. Hogy áll ez a helyzet a bolgár iskolával kapcsolatban? Mi a múlt, mi a jelen?*

– Idén zárta be kapuit a több mint kilencvenéves bolgár iskola Budapesten. A magyarországi bolgárok alapították 1918-ban, az első világháború utáni nehéz időkben. 2011-ben a bolgár állam zárta be. Éveken keresztül folyó levelezés sem tudta megmozdítani a bolgár oktatási minisztérium álláspontját, így az iskola teljesen elidegenedett a helyi közösségtől.

2004-ben létrehoztuk a Bolgár Nyelvoktató Kisebbségi Iskolát a kiegészítő oktatás keretében: a más iskolákban tanuló gyerekeknek bolgár nyelvet és bolgár népismeretet tanítunk. Nagy az érdeklődés, tanítványaink száma folyamatosan növekszik. Nemcsak nyelvet tanítunk, hanem közösséget formálunk. Igyekszünk megszerettetni a gyerekekkel egy olyan kultúrát, amely hiányzik a mindennapjaikból. Ez igen nehéz feladat. Noha jók az eredmények, több tanítványunk emelt szinten is érettségizik bolgár nyelvből, ez a megoldás némiképpen elitista: nem minden szülő engedheti meg magának, hogy hetente hozza-vigye a gyereket a város távoli pontjairól, illetve a környező településeiből, nem minden gyerek állja ki ezt a plusz terhelést. Így sokan maradnak szervezett oktatás nélkül. Egy nyelvet meg lehet tanulni, de ahhoz, hogy egy közösség része legyél, hogy szükséged legyen rá, ahhoz közösségben kell felnőni.

Az utóbbi években bebizonyosodott, hogy a kisebbségek sokkal jobb gazdái a saját iskoláiknak, jobban érdekeltek, gyorsabban felismerik a problémá-

kat és energikusabbak a megoldásukban, mert a saját közösségüknek tartoznak felelősséggel. Vitatni sem lehet, hogy egy kisebbségi iskolának sokkal nagyobb feladata van a közösség formálásában, mint bármely más iskolának.

Erősen hatnak ránk az oktatás téren várható gyökeres átszervezések, amelyeket aggodalommal követünk. Ráadásul mi egy olyan pillanatban éljük meg ezeket a változásokat, amikor a bolgár állam is kivonult az iskola fenntartásából, és a közösség vállára hagyott minden terhet. Tudatában vagyunk annak, hogy kiegészítő oktatás keretében nehezen sajátítható el mindaz, ami az identitás megőrzéséhez és továbbadásához szükséges. Tervünk, hogy újraindítsunk egy bolgár iskolát a kétnyelvű oktatás kereteiben. De a mostani bizonytalan helyzetben, amikor nem világos, hogy mi fog történni a következő évben, igen nehéz tervezni.

